

ФУНКЦІЇ ПРАВА: ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Миронець О.М.,

ст. викладач

Національний авіаційний університет

Стаття присвячена дослідженню поняття та класифікації функцій права. Автором здійснено аналіз основних наукових підходів до розуміння поняття та класифікації функцій права, а також запропоновано визначення дефініції «функції права» та подано власне бачення їх класифікації.

Ключові слова: функція права, напрями впливу права, соціальна роль, класифікація функцій права, загально-соціальні функції права, спеціально-соціальні функції права.

Миронець О.М. / ФУНКЦИИ ПРАВА: ПОНЯТИЕ И КЛАССИФИКАЦИЯ / Юридический институт Национального авиационного университета, Украина

Статья посвящена исследованию понятия и классификации функций права. Автором осуществлен анализ основных научных подходов к пониманию понятия и классификации функций права, а также предложено определение дефиниции «функции права» и представлено собственное видение их классификации.

Ключевые слова: функция права, направления воздействия права, социальная роль, классификация функций права, общесоциальные функции права, специально-социальные функции права.

Myronets O.M. / FUNCTIONS OF LAW: CONCEPT AND CLASSIFICATION / National Aviation University, Ukraine

The article investigates the concept and classifications of functions of law. The author analyzes the main scientific approaches to understand the concepts and classifications of the functions of law, and proposed the definition of the concept «the function of law» and gave the classification.

There are three main approaches to understand the concept «the function of law». According to the first approach the investigated concept is understood as the main directions of influence of law on social relations. The representatives of the second approach to understand the scientific definition «the function of law» see it as the social role of law. On our opinion it is necessary to support the scientific point of view of the third approach, whereby the definition that fully describes the essence of «the functions of law» can be formulated as the social purpose of law and the main directions of its influence on social relations.

Classification of the functions of law is the debatable question. At present the most common approach is a division of the functions of law into societal and specially-social (legal). Under the second approach the functions of law make a system that involves many levels. We think that the classification of the functions of law must be easy to understand. On our opinion the classification of the functions of law should be seen as a system that consists of two groups: societal and special-social, which may manifest itself at the level of the system of law as a whole and its elements: of a branch of law, a subsector of law, an institute, a rule of law or may have interdisciplinary character. There are such societal functions of law: informative, orientational, epistemological, educational, political, economic (the subfunctions are: environmental, social). There are such specially-social functions of law: regulative and protective. Protective function of law includes the next subfunction: punitive, compensative, renewable, preventive, control.

Key words: function law, directions of influence of law, social role, classification of functions of law, societal functions of law, specially-social functions of law.

Актуальність дослідження функцій права полягає у вирішенні таких наукових і практичних завдань, як-от: збагатити і поглибити наукові уявлення про функції права та їх класифікацію на сучасному етапі розвитку України, підвищити якість законів, а також проаналізувати проблему невиконання нормативно-правових актів суб'єктами правовідносин, запропонувати реальні шляхи ефективної дії законодавства.

Функції права були і є предметом досліджень у вітчизняній і зарубіжній науці. Такі наукові пошуки здійснюються як теоретиками права, так і науковцями, які представляють галузеві юридичні науки. Про це свідчать праці таких вітчизняних вчених, як: В. Копейчиков, М. Логвінова, Л. Одегова, О. Олійник, Н. Оніщенко, І. Ситар, О. Скакун, а також зарубіжних науковців: С. Алексєєва, М. Байтіна, В. Лазарєва, А. Матузова, Т. Радько, В. Синюкова, І. Фарбера та інших. Не можна сказати, що функції права та їх класифікація не розглядаються, проте дані питання залишаються відкритими для подальших наукових досліджень.

Метою дослідження є визначення та з'ясування поняття «функції права» та здійснення їх класифікації.

Нинішнє розуміння функцій права, а саме поняття, класифікація, ґрунтується на наукових розробках вітчизняних вчених, таких як О. Юффе, Т. Радько, В. Синюков та інших науковців [1, с. 193-195; 2, 3, с. 154-158].

Найбільш розповсюдженим є підхід, відповідно до якого функціями права є «основні напрями впливу права на суспільні відносини» (С. Алексєєв, В. Лазарєв, О. Скакун та інші) [4, с. 191; 5, с. 124; 6, с. 225]. Основні аргументи на користь цієї позиції зводяться до того, що у функціях права

відображається його активна роль, саме напрями правового впливу виражають роль права в суспільному житті та регулюванні відносин у суспільстві. Метою такого впливу є впорядкування суспільних відносин. Сутність права визначає напрями його впливу, в яких набувають свого розкриття його соціальне призначення і природа.

Прихильники другого підходу розуміють під досліджуваним поняттям «соціальну роль права» (В. Ковальський та інші) [7, с. 3]. Основним аргументом цієї наукової позиції є розуміння, відповідно до якого функції права визначаються його призначенням у різних сферах життя суспільства.

Існує також третій підхід, відповідно до якого пропонується розуміти функції права, об'єднавши точки зору обох вказаних вище підходів, а саме як соціальне призначення права, а також напрями правового впливу на суспільні відносини (М. Байтін, Т. Радько, В. Синюков та інші) [8, с. 168; 9, с. 227; 3, с. 154-155]. Прихильниками даної точки зору звертається увага на недоцільність протиставляти або отожднювати напрями правового впливу соціальному призначенню права у зв'язку з їх постійним взаємозв'язком. На цій підставі функції права визначають як «правову характеристику соціокультурної реальності суспільства та окремих його компонентів», обґрунтовуючи дану позицію динамікою права в результаті взаємодії із зовнішніми процесами менталітету суспільства (В. Синюков) [3, с. 155].

Заслугує на увагу розуміння функцій права як «конкретної ролі (дії права) по організації суспільних відносин» (Ю. Ткаченко) [10, с. 34].

Існує також позиція, відповідно до якої розмежовуються поняття «правова функція» та «функція права». Аргументація даного розуміння зводиться до того, що право виконує правову функцію для створення правових норм, а суть функції права у тому, щоб сприяти використанню правових норм для життєво важливих потреб (І. Ситар) [11, с. 6].

Аналізуючи поняття «функція права», на нашу думку, не можна погодитися з точкою зору прихильників двох перших наукових підходів щодо розуміння досліджуваного поняття. Річ у тім, що обидва підходи характеризують лише один або інший бік поняття «функція права» окремо. Не можна обмежити розуміння функції права виключно його соціальним призначенням, так як і недоцільно зводити цей процес лише до напрямів юридичного впливу права на відносини в суспільстві. На нашу думку, варто підтримати позицію науковців третього підходу щодо розуміння досліджуваного поняття. Ми вважаємо, що функції права здійснюють свою роль у суспільстві як на рівні взаємодії права з явищами суспільного життя, так і на рівні реалізації власне правових функцій.

У зв'язку з наведеним вище, на наш погляд, визначення поняття, яке повною мірою відображає суть дефініції «функції права» можна сформулювати як соціальне призначення права, а також головні напрямки його впливу на суспільні відносини.

Існують різні підходи до класифікації функцій права, що характеризує їх як багатоаспектне явище.

На сьогодні найбільш поширеною серед науковців є позиція про поділ функцій права на загальносоціальні та спеціально-соціальні (юридичні) (С. Алексєєв, В. Ковальський, В. Сіноков, О. Скакун та інші) [4, с. 191; 7, с. 4; 3, с. 156-157; 6, с. 225]. Аргументацією даного підходу є те, що функції права розглядаються в декількох площинах, залежно від здійснення їх у межах усієї державно-правової частини надбудови або ж тільки в межах самого права (С. Алексєєв) [4, с. 191]. На цій підставі вченими визначається, що загальносоціальними функціями є напрями взаємодії права та інших соціальних явищ, а спеціально-соціальними – напрями власне правового впливу на суспільні відносини (Т. Андрусяк та інші) [12, с. 96-97]. Іноді загальні функції права називають соціально-політичними, обґрунтовуючи таку позицію розглядом права широко, в єдності з державою, коли воно виражає свій соціально-політичний зміст (С. Алексєєв) [4, с. 191].

У процесі аналізу спеціально-соціальних функцій права більшість науковців відносять до них охоронну та регулятивну, висловлюючи спільну думку про поділ останньої на статичну та динамічну (С. Алексєєв, А. Олійник, В. Сіноков, О. Скакун та інші) [4, с. 191-192; 13, с. 77-78; 3, с. 157; 6, с. 226-227]. Існує думка, відповідно до якої до спеціальних функцій права відносять додатково установчу та інформаційну (В. Ковальський) [7, с. 4].

Проте відсутня єдність та чітка позиція науковців щодо поділу загальносоціальних функцій права. За винятком певних нюансів, прихильники вказаного підходу відносять до загальних такі функції, як-от: політичну, економічну, соціальну, ідеологічну (В. Ковальський) [7, с. 4], культурно-історичну, виховну, функцію соціального контролю, інформаційно-орієнтаційну (В. Сіноков) [3, с. 87-88], інформаційну, орієнтаційну, виховну (О. Скакун) [6, с. 225], гуманістичну, організаторсько-управлінську, інформаційну (комунікативну), оцінно-орієнтувальну, ідеологічно-виховну, гносеологічну (пізнавальну) (А. Олійник) [13, с. 77]. Зазначений підхід ґрунтується на тому, що право виконує в суспільстві виховну, інформаційну, оціночну, орієнтувальну та інші функції, оскільки взаємодіє із соціальними інститутами.

Відповідно до другого підходу пропонується розглядати функції права як систему, яка включає в себе багато рівнів (М. Байтін, Т. Радько та інші) [8, с. 167, 175 – 176; 9, с. 230].

На думку Т. Радько, систему функцій права можна поділити на п'ять груп: загальноправові (до яких відносять регулятивну та охоронну), міжгалузеві, галузеві, правових інститутів та функції норми права [9, с. 230].

М. Байтін поділяє вказану вище досліджувану систему функцій на: основні загальноправові функції; виховну; загальні функції права, які впливають з основних; приватні функції права, які впливають з основних; функції галузей права, які впливають з основних; функції правових інститутів, які впливають з основних та галузевих функцій; функції окремих правових норм, які впливають з основних, галузевих та функцій правових інститутів [8, с. 175-176].

Одні представники цього підходу обґрунтовують свою позицію необхідністю введення в науковий обіг поняття підфункції або неосновної функції. Звертається увага на аналіз правового впливу на суспільні відносини, що дозволяє виокремити основні функції права, які властиві всім галузям права, а також функції менш загального значення, які властиві лише певним галузям права (Т. Радько) [9, с. 230-231]. Інші прихильники даної наукової позиції вводять поняття двоєдиного критерію для виділення основних та інших загальних функцій, який складається з двостороннього впливу права на суспільні відносини – характер і ціль (М. Байтін) [8, с. 168].

Власну класифікацію функцій права пропонує І. Ситар. На його думку, доцільно поділити функції позитивного права на: науково-пізнавальну, пріоритетно-формуючу, енциклопедично-рекомендуючу, владно-профілактичну (попереджувальну, заборонну, імперативну, каральну). Аргументацією даної наукової позиції є те, що вказаний вище поділ функцій права охоплює традиційну класифікацію, а також відображає еволюцію формування правових норм, а дослідження функцій права відбувається в динаміці їх утворення та реалізації [14, с. 69].

Аналіз вказаних вище наукових підходів до класифікації функцій права дає можливість підтримати частково позиції одних науковців, а також не погодитися з деякими поглядами інших.

Розгляд досліджуваного поняття змушує відійти від наукової точки зору щодо поділу функцій права на дві групи – загальні та спеціальні – без їх взаємозв'язку із системою права. Представники широкого підходу, класифікуючи функції права, виділяють серед спеціально-юридичних регулятивну та охоронну, а перелік загально-соціальних функцій розширюється залежно від власних наукових точок зору різних вчених. Основний аргумент на користь нашої думки полягає в тому, що за вказаної вище позиції науковців функції права розглядаються окремо від системи права, що обмежує об'єктивність у спробі здійснити класифікацію функцій права.

На нашу думку, вказана позиція цілком узгоджується з властивим праву багатостороннім впливом на суспільні відносини. Суспільний вплив права у своїх напрямках, а також мірі впливу не є чітко фіксованим. Ми вважаємо, що варто підтримати позицію науковців щодо постійної динаміки впливу права, а також можливості виникнення нових функцій права у зв'язку з посиленням значення певної сфери суспільного життя на певному етапі розвитку суспільства і держави (Т. Радько) [9, с. 234]. Проте таке зростання кількості функцій права, на нашу думку, не може бути безмежним, так само як і не є доцільною їх надмірна деталізація, навіть зважаючи на можливу потребу в посиленому правовому регулюванні певної групи суспільних відносин. Річ у тім, що вказані вище функції права, як правило, мають узагальнюючий характер у тому розумінні, що майже кожна із функцій містить у собі підфункції. На відповідному етапі розвитку держави і суспільства за потреби посилення правового регулювання одні з цих підфункцій проявляються чіткіше, а інші залишаються менш проявленими.

Дана позиція дає змогу звернути увагу на наявність серед відомих на сьогодні підфункцій права тих, яких потребують реалії нашого сьогодення, проте при цьому не виокремлюючи їх у самостійні функції, а також не вводячи в науковий обіг нові. Надмірне завантаження розуміння класифікації функцій права їх кількістю та новими назвами не вирішить питання їх класифікації, а, навпаки, створить уявлення про них як про безсистемне утворення. На нашу думку, немає необхідності занадто деталізувати наявні функції права шляхом виокремлення з їх змісту підфункцій у самостійні функції з метою створити більш доступну для розуміння їх систему. Класифікація функцій права має бути простою для сприйняття та розуміння, що не позбавляє, на нашу думку, можливості розглядати та подавати дану класифікацію в межах кількох площин. Така позиція узгоджується з науковим поглядом І. Казьміна, який пропонує в якості функцій права виділяти лише найбільші та найважливіші напрями його впливу. Цей підхід представляє собою наукову цінність у тому, що функції права відрізняються між собою достатньо вирізненими власними цілями, способами їх досягнення та сферами реалізації. Крім того, дуже важливо для функцій права, щоб вони були властиві всьому праву в цілому, мали міжгалузевий характер [15, с. 64].

На нашу думку, варто погодитися з науковою думкою про те, що система функцій права є складним, багаторівневим утворенням та безпосередньо пов'язана із системою права (Т. Радько) [9, с. 230]. Проте вказана вище складність досліджуваної системи, на нашу думку, не повинна зводитися до збільшення кількості функцій права, а є підставою для розгляду властивих праву функцій як системи, яка складається з кількох рівнів. Функції права – це саме ті напрями його впливу, які властиві йому в цілому, а не окремим його складовим. На наш погляд, не варто погоджуватися з представниками наукового підходу про існуючу залежність кількості самостійних функцій права від складових його системи. Галузь, підгалузь, інститут, норма права є елементами системи права. Тобто функції права в цілому поширюють свою дію на всі елементи його складових. Інша річ уже в тому, що певна галузь права, зважаючи на її специфіку, може певну функцію права використовувати більшою мірою, а іншу – меншою. Проте даний факт не є підставою для того, щоб виокремлювати підфункції права в нові функції лише на тій основі, що певним галузям права така функція не властива на певному етапі розвитку держави і суспільства.

Ми вважаємо, що доцільно розглядати систему функцій права виходячи з їх поділу залежно від власне правового впливу права та соціального його впливу, оскільки

об'єктивно право здійснює ці дві групи функцій. Проте вказані групи функцій права мають завжди розглядатися у взаємозв'язку з його системою. Функції права можуть проявлятися на рівні всієї системи права в цілому або ж на рівні її складових – галузей, підгалузей, інститутів, норм, – або ж можуть мати міжгалузевий характер вияву. Тобто функції права варто розглядати як систему, яка складається з двох великих груп, які можуть проявлятися на рівні елементів системи права.

На нашу думку, доцільно подати класифікацію функцій права, погодившись частково з представниками першого підходу, поділивши їх на загальносоціальні та спеціально-юридичні. Проте до загальносоціальних функцій, на наш погляд, доцільно віднести: інформаційну, оціночно-орієнтаційну, гносеологічну, виховну, політичну, економічну (підфункції: екологічну, соціальну). До спеціально-юридичних функцій права, на нашу думку, необхідно віднести регулятивну та охоронну. До охоронної функції права пропонуємо включити підфункції: каральну, компенсаційну, відновлюючу, профілактичну, контрольну. Крім того, варто мати на увазі, що вказані функції можуть проявлятися на рівні всіх елементів системи права більшою чи меншою мірою залежно від потреб складових системи права (окремих галузей, наприклад), а також від потреб у посиленні правового регулювання тієї чи іншої сфери життя суспільства на певному етапі його розвитку.

Отже, розглянувши поняття та класифікацію функцій права приходимо до таких висновків.

Функціями права є соціальне призначення права, а також головні напрями його впливу на суспільні відносини.

Класифікацію функцій права варто розглядати як систему, яка складається з двох груп: загальносоціальних та спеціально-юридичних, які можуть проявлятися на рівні системи права в цілому, а також її елементів: галузі, підгалузі, інституту, норми права – або ж можуть мати міжгалузевий характер вияву.

Загально-соціальними функціями права є: інформаційна, оціночно-орієнтаційна, гносеологічна, виховна, політична, економічна (підфункції: екологічна, соціальна).

Спеціально-юридичними функціями права є: регулятивна та охоронна. Охоронна функція права включає в себе підфункції: каральну, компенсаційну, відновлюючу, профілактичну, контрольну.

Подальші дослідження поняття та класифікації функцій права полягають у більш глибокому вивченні їх змісту, аналізі проблеми недіючих законів, а також виробленні пропозицій щодо підвищення ефективності дії нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – М., 1961. – 390 с.
2. Радько Т. Н. Основные функции социалистического права: учеб. пособ. / Т. Н. Радько. – Волгоград, 1970. – 143 с.
3. Теория государства и права: курс лекций / ред. Н. И. Матузов и А. В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.
4. Алексеев С. С. Общая теория права: в 2-х т. Т. I. / С. С. Алексеев. – М.: Юридическая литература, 1981. – 361 с.
5. Общая теория государства и права: учебник / ред. В. В. Лазарев. – М.: Юристъ, 1996. – 465 с.
6. Скаун О. Ф. Теория держави і права: підручник / О. Ф. Скаун. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
7. Ковальський В. Функції права: поняття, джерела, динаміка / В. Ковальський // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 2. – С. 3-10.
8. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков) / М. И. Байтин. – 2-е изд. доп. – М.: ООО ИД «Право и государство», 2005. – 544 с.
9. Радько Т. Н. Теория государства и права: учебник для вузов / Т. Н. Радько. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. – 576 с.
10. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю. Г. Ткаченко. – М., 1980. – 176 с.
11. Ситар І. М. Онтологічні функції права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / І. М. Ситар. – Львів, 2008. – 16 с.
12. Андрусак Т. Г. Теорія держави і права / Т. Г. Андрусак. – Львів: Фонд „Право України”, 1997. – 197 с.
13. Правознавство: підручник / С. Е. Демський, В. С. Ковальський, А. М. Колодій [та ін.] ; ред. В. В. Копейчиков. – 7-е вид., стер. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 736 с.
14. Ситар І. М. Онтологічні функції права: монографія / І. М. Ситар. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 240 с.
15. Казьмин И. Ф. Общие проблемы права в условиях научно-технического прогресса / И. Ф. Казьмин. – М., 1986. – 191 с.